

Capitolul I. Patrimoniul.

Noțiune. Caractere juridice. Funcții

Secțiunea 1. Noțiunea de patrimoniu

1. Precizări preliminare. Parte integrantă a științei dreptului, *știința dreptului civil* operează cu noțiuni din care ea însăși este constituită. Analiza lor permite cunoașterea și dezvoltarea acestei importante ramuri a *sistemului român de drept* care este *dreptul civil*. Una dintre aceste noțiuni este și aceea de *patrimoniu*.

În dreptul civil, noțiunea de patrimoniu are un sens *tehnic* și *precis*, sens pe care ne propunem a-l determina în cele ce urmează. Dar, așa cum se întâmplă adeseori, suntem în prezența unei noțiuni care, cu înțelesuri specifice, este întâlnită și în alte ramuri ale dreptului. Bunăoară, în *dreptul internațional public* se vorbește despre *patrimoniul comun al umanității*, ce are ca obiect marea liberă, precum și resursele minerale, solide, lichide ori gazoase *in situ*, care se găsesc pe fundul mărilor sau în subsolul acestora, inclusiv nodulii polimetaliți^[1]. Este evident că noțiunea de patrimoniu astfel folosită are în vedere *totalitatea* acestor resurse și marea liberă, ele aparținând întregii umanități.

În legislația noastră de drept civil s-au făcut și se fac adeseori referiri la noțiunea de patrimoniu. Deși vom reveni imediat asupra acestei probleme, trebuie să evidențiem că, potrivit art. 31 alin. (1) NCC, situat în materia persoanelor, *orice persoană fizică sau juridică este titulara unui patrimoniu, ce include toate drepturile și datorile ce pot fi evaluate în bani și aparțin acesteia*.

De asemenea, noțiunea de patrimoniu este utilizată în diverse acte normative speciale, prin care se determină *regimul juridic al unor anumite categorii de bunuri*, adoptate înainte de intrarea în vigoare a noului Cod civil^[2]. Astfel, art. 1 alin. (2) din Legea nr. 182 din 20 octombrie 2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, republicată^[3], dispune că *ansamblul* bunurilor ce reprezintă o măturie și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor aflate în continuă evoluție, precum și toate elementele rezultate din interacțiunea, de-a lungul timpului,

^[1] A se vedea art. 116 și urm. din Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării din 10 decembrie 1982, cunoscută sub denumirea de Convenția de la Montego Bay; această convenție a fost ratificată de România prin Legea nr. 110 din 10 octombrie 1996 (M. Of. nr. 300 din 21 noiembrie 1996); cu privire la noțiunea de patrimoniu comun al umanității, a se vedea J. COMBACAN, S. SUR, *Droit international public*, 8e éd., Montchrestien, Paris, 2008, p. 410-411.

^[2] După cum se știe, noul Cod civil al României, respectiv Legea nr. 287/2009 privind Codul civil a fost publicată în M. Of. nr. 511 din 24 iulie 2009, modificată prin Legea nr. 71 din 3 iunie 2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil (M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011), rectificată în M. Of. nr. 427 din 17 iunie 2011 și în M. Of. nr. 489 din 8 iulie 2011 și republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011.

^[3] M. Of. nr. 828 din 9 decembrie 2008.

între factorii umani și cei naturali, bunuri identificate ca atare, constituie *patrimoniul cultural național*, indiferent de regimul de proprietate asupra acestor bunuri.

Tot astfel, Legea muzeelor și colecțiilor publice nr. 311 din 23 iulie 2003, republicată ^[1], prevede că *patrimoniul muzeal* este alcătuit din totalitatea bunurilor, drepturilor și obligațiilor cu caracter patrimonial ale unui muzeu sau, după caz, ale colecțiilor publice, bunuri ce se pot afla în proprietate publică sau în proprietate privată [art. 8 alin. (1)]. Mai mult, art. 2 lit. b) din această din urmă lege dispune că ansamblul de bunuri culturale și naturale, constituit în mod sistematic și coerent de către persoane fizice sau juridice de drept public ori de drept privat, alcătuiește o *colecție*; în măsura în care colecțiile sunt accesibile publicului și specialiștilor, *indiferent de titularul dreptului de proprietate*, și reunesc bunuri semnificative prin valoarea lor artistică, documentară, istorică, științifică, culturală și memorialistică, acestea sunt *publice*. De asemenea, colecțiile de astfel de bunuri aflate în proprietate privată a persoanelor fizice sau a persoanelor juridice de drept privat sunt *colecții private*, ce pot fi accesibile publicului și specialiștilor *numai cu acordul deținătorilor acestora* (art. 3 din Legea nr. 311/2003, republicată).

Fără a face referire la o anumită ramură de drept, uneori, în legislația noastră o grupare de bunuri, de valori care au aceeași natură sau același regim juridic poate fi desemnată prin noțiunea de *fond*. Astfel, art. 1 din Legea nr. 18 din 19 februarie 1991 a fondului funciar, republicată ^[2], cu modificările ulterioare, dispune că *terenurile de orice fel*, indiferent de destinație, de titlul pe baza căruia sunt deținute sau de domeniul public ori privat din care fac parte, *constituie fondul funciar al României*.

Sau, potrivit art. 1 din Legea nr. 46 din 19 martie 2008 – Codul silvic ^[3], totalitatea pădurilor, terenurilor destinate împăduririlor, a celor care servesc nevoilor de cultură, producție sau administrație silvică, a iazurilor, a albiilor pâraielor, a altor terenuri cu destinație forestieră și neproductive, cuprinse în amenajamente silvice la data de 1 ianuarie 1990 sau incluse în acestea ulterior, în condițiile legii, constituie, indiferent de natura dreptului de proprietate, *fondul forestier național*, care, potrivit art. 3 din același cod, este, după caz, proprietate publică sau privată și reprezintă *un bun de interes național*.

Alteori, o grupare de bunuri care au aceeași natură sau același regim juridic poate fi desemnată prin noțiunea de *domeniu*. Spre exemplu, art. 4 din Legea fondului funciar prevede că terenurile pot face obiect al dreptului de proprietate privată sau al altor drepturi reale ce au ca titulari persoane fizice sau juridice ori pot aparține *domeniului public sau domeniului privat*. Domeniul public poate fi *de interes național*, caz în care *proprietatea asupra sa*, în regim de drept public, *aparține statului*, sau *de interes local*, caz în care *proprietatea*, de asemenea în regim de drept public, *aparține comunelor, orașelor, municipiilor sau județelor*.

Din punctul de vedere al regimului juridic, terenurile din domeniul public *sunt scoase din circuitul civil*, dacă prin lege nu se prevede altfel, iar dreptul de proprietate asupra lor este imprescriptibil [art. 5 alin. (2) din Legea nr. 18/1991]. Dimpotrivă, terenurile din domeniul privat al statului sunt supuse dispozițiilor de drept

[1] M. Of. nr. 927 din 15 noiembrie 2006.

[2] M. Of. nr. 1 din 5 ianuarie 1998.

[3] M. Of. nr. 238 din 27 martie 2008.

comun, dacă prin lege nu se prevede altfel (art. 6 din Legea nr. 18/1991, republicată).

Așadar, *patrimoniul, colecție, fond, domeniu* sunt noțiuni care, în mod evident, evocă un ansamblu, o totalitate de bunuri. Totuși, pe noi ne interesează noțiunea de *patrimoniul*. Care este punctul de plecare pentru a o putea defini astfel cum este ea specifică științei dreptului civil?

Răspunsul la această întrebare a fost dat de o manieră limpede și precisă – așa cum îi este întreaga operă științifică – de profesorul nostru și al atâtor generații de studenți Constantin Stătescu, cel care a ilustrat ani în șir cursurile de drept civil la Facultatea de Drept a Universității din București. Continuând opera marilor săi înaintași – între care îi amintim aici pe profesorii Tr. Ionașcu, N. Rarincescu și M. Eliescu –, profesorul Stătescu a insuflat pasiunea și exigențele școlii de drept civil de la facultatea noastră și celor care fac parte în prezent din elita cercetării juridice românești în materie. Nu putem decât să salutăm cu imensă satisfacție cel puțin două depline reușite recente: impresionantul tratat de drept civil privind drepturile reale, precum și cartea din 2009 consacrată aceleiași materii ale profesorului Valeriu Stoica^[1] și cursul universitar în materie, în mai multe ediții, al profesorului Eugen Chelaru de la Universitatea din Pitești^[2].

În concepția profesorului Stătescu, știința dreptului civil are ca obiect, în ultimă analiză, *cercetarea raportului juridic civil* ca relație socială reglementată de norma juridică civilă, privit în elementele sale structurale: *subiecte, conținut, obiect*^[3]. Conținutul raportului juridic civil este dat de *drepturile subiective și obligațiile corelative* care aparțin subiecților raportului juridic civil. Se știe că drepturile subiective și obligațiile corelative pot fi *patrimoniale, adică au un conținut economic, și personal-nepatrimoniale, care nu au un asemenea conținut*.

În principiu, drepturile personal-nepatrimoniale privesc subiectele raportului juridic civil și, de aceea, sunt cercetate legate de acestea, fără a fi însă astfel epuizate. Bunăoară, unele dintre drepturile personal-nepatrimoniale sunt avute în vedere și în cadrul altor ramuri ale dreptului privat, cum ar fi *dreptul familiei* sau *drepturile de creație intelectuală*.

Pentru definirea noțiunii de patrimoniu este evident că ne interesează *numai drepturile și obligațiile subiective care au o valoare economică, adică cele patrimoniale*. Cercetarea drepturilor subiective patrimoniale și a obligațiilor corelative poate fi făcută însă în două moduri^[4]. Ele pot fi cercetate *separat*, unul câte unul, ca aparținând unui anumit subiect de drept, deci unui anumit titular. Ele pot fi *drepturi reale* sau *drepturi de creanță*. Dar pot fi cercetate și ca un *ansamblu*, ca o *universalitate juridică* ce aparține unui subiect de drept, fără a mai avea în vedere

[1] A se vedea V. STOICA, *Drept civil. Drepturile reale principale*, vol. I, 2004, vol. II, 2006, Ed. Humanitas, București; V. STOICA, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. C.H. Beck, București, 2009.

[2] A se vedea E. CHELARU, *Drept civil. Drepturile reale principale*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2009.

[3] A se vedea C. STĂTESCU, *Drept civil. Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturile reale*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1970.

[4] A se vedea TR. IONAȘCU, S. BRĂDEANU, *Drepturile reale principale în Republica Socialistă România*, Ed. Academiei, București, 1978, p. 13.

identitatea fiecărui drept sau a fiecărei obligații în parte, conștienți fiind că *ansamblul* este alcătuit din acestea.

Printr-o asemenea încercare de reunire a tuturor drepturilor subiective cu conținut economic și a obligațiilor corelative ajungem la o noțiune care realizează sinteza lor, adică la *noțiunea de patrimoniu*.

2. Noțiunea de patrimoniu în legislația civilă. În legislația civilă română nu a existat și nu există o definiție a noțiunii de patrimoniu. Redactorii Codului civil român de la 1864, în prezent abrogat^[1], după modelul celui francez de la 1804, i-au acordat puțină importanță. Nu este mai puțin adevărat că această noțiune nu îi era străină fostului Cod civil, care făcea referiri la ea *implicit* sau *explicit*.

Cea mai generală referire la noțiunea de patrimoniu – de o manieră *implicită* – era făcută în art. 1718 fostul C. civ., potrivit cu care „oricine este obligat personal este ținut de a îndeplini îndatoririle sale cu toate bunurile sale, mobile și imobile, prezente și viitoare”^[2]. Trimiterea pe care o făcea vechiul Cod civil la toate bunurile ce aparțin debitorului, „prezente și viitoare”, cu care acesta garanta îndeplinirea obligațiilor asumate față de creditorul său, avea în vedere *totalitatea bunurilor* acestuia, *universalitatea lor*, privită ca atare. Fostul Cod civil se referea *explicit* la această noțiune atunci când reglementa așa-numita *separație de patrimonii*. Potrivit art. 781 fostul C. civ., creditorii unei persoane care a decedat puteau cere „*separația patrimoniului defunctului de acela al eredelui*”, cu scopul de a nu se produce confuziunea – în sensul de reunire – între patrimoniul pe care l-a lăsat persoana decedată și patrimoniul propriu al moștenitorului ei. Procedând astfel, adică separând – în mâinile succesoriului – patrimoniul acestuia de cel al defunctului, creditorii succesoriului urmăreau să se asigure că se vor putea îndestula din bunurile care au aparținut defunctului, fără a fi în concurență cu propriii creditori ai moștenitorului. Dacă nu ar proceda astfel, adică dacă nu ar provoca – repetăm: în mâinile succesoriului – separația de patrimonii, cele două mase patrimoniale având ca unic titular pe moștenitor – cea moștenită și cea proprie – s-ar uni, și-ar pierde identitatea, cu consecința pentru creditorii succesoriului că vor veni în concurs cu creditorii proprii ai moștenitorului.

În fostul Cod civil, noțiunea de „separație de patrimonii” mai era întâlnită în art. 784 și în art. 1743 din materia privilegiilor^[3].

Mult mai numeroase sunt referirile la noțiunea de patrimoniu în sensul ei tehnic de drept civil în legislația civilă adoptată în țara noastră după anul 1950, în special cea din ultimii ani, prin care au fost reglementate organizarea și funcționarea socie-

[1] La data intrării în vigoare a noului Cod civil – 1 octombrie 2011 –, prin dispozițiile art. 230 din Legea nr. 71 din 3 iunie 2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, a fost abrogat Codul civil din anul 1864 (cu excepția art. 1169-1174 și art. 1176-1206, care vor fi abrogate la intrarea în vigoare a noului Cod de procedură civilă).

[2] O dispoziție asemănătoare se regăsește în art. 2324 alin. (1) NCC.

[3] Este de reținut că noul Cod civil nu mai reglementează separația de patrimonii. Însă, potrivit art. 1107 NCC, creditorii unui succesibil pot accepta moștenirea acestuia, pe calea *acțiunii oblice*, în limita îndestulării creanței lor. De asemenea, potrivit art. 1156 NCC, înainte de partajul succesoral, creditorii personali ai unui moștenitor nu pot urmări partea acestuia din bunurile moștenirii, dar pot cere partajul în numele debitorului lor moștenitor, pot pretinde a fi prezenți la partajul prin bună învoială, după cum pot interveni în procesul de partaj.

tăților comerciale, societăților cooperative, a unor categorii de subiecte de drept public, cum sunt unitățile administrativ-teritoriale, ori de drept privat, precum asociațiile cu scop lucrativ și fundațiile, a organizațiilor profesionale ale profesiilor liberale autorizate, precum avocații, medicii, arhitecții, executorii judecătorești, notarii publici etc., în reglementările aplicabile regimului juridic al persoanelor fizice autorizate să desfășoare activități economice, precum și cel al agenților economici, întreprinderi individuale și de familie. Nu vom insista asupra acestor reglementări, ele pot fi consultate cu ușurință în diverse moduri.

În chip firesc, pe baza dezvoltărilor din literatura juridică, în special cea din a doua jumătate a secolului trecut și din primele două decenii ale acestuia, precum și prin luarea în considerare a normelor în materie din diverse acte normative ale legislației noastre civile, chiar fără a fi definită ca atare, *noțiunea de patrimoniu* este mult mai „prezentă” în dispozițiile noului Cod civil român. Astfel, Titlul I consacrat unor dispoziții generale din Cartea I ce reglementează materia *persoanelor* cuprinde trei articole – art. 31-33 – extrem de importante, de natură a contura atât *conținutul* noțiunii de patrimoniu, cât și, așa cum vom arăta mai departe, *caracterele sale juridice*.

După ce în primul alineat al art. 31 NCC se arată că orice persoană fizică sau juridică este titulară a unui patrimoniu care cuprinde toate drepturile și toate datoriile acesteia evaluabile în bani, alin. (2) al aceluiași text dispune că patrimoniu unei persoane *poate face obiectul unei diviziuni sau unei afectțiuni numai în cazurile și în condițiile prevăzute de lege*. Articolul 31 alin. (3) NCC enumeră ca fiind patrimoniul de afectățune *masele patrimoniale fiduciare* constituite potrivit dispozițiilor Titlului IV din Cartea a III-a a noului Cod civil, *patrimoniile afectate exercitării unei profesii autorizate*, precum și *alte patrimonii determinate potrivit legii ca având același caracter*. Pe lângă fiducie, noțiunea de patrimoniu este evocată și în alte texte ale noului Cod civil român. Astfel, art. 214 alin. (1) NCC dispune că membrii organelor care asigură administrarea unei persoane juridice au obligația să asigure și să mențină *separația între patrimoniul acesteia și propriul lor patrimoniu*; suntem în prezența unei *separații de patrimonii*, de natură să împiedice *confuzia* între patrimoniul persoanei juridice și cel al persoanelor fizice care, potrivit statutului ori actului de înființare a persoanei juridice, au calitatea de membri ai organelor de administrare a activității acesteia. Urmare a existenței acestei separații de patrimonii, creditorii personali ai administratorilor nu vor putea urmări bunurile din patrimoniul persoanei juridice a căror administrare o asigură, după cum, în principiu, creditorii persoanei juridice nu vor putea urmări bunurile din patrimoniul propriu al administratorului ei^[1].

De asemenea, noțiunea de patrimoniu este evocată și în alte texte ale noului Cod civil român, precum art. 1114 alin. (2), care dispune că moștenitorii legali și legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile și sarcinile moștenirii *numai cu bunurile din patrimoniul succesoral*, proporțional cu cota fiecăruia; art. 1624, potrivit căruia în cadrul aceluiași raport obligațional nu poate opera *confuziunea*

[1] Efectele acestei separații de patrimonii sunt asemănătoare cu cele pe care le produce aceeași separație reglementată de art. 781 vechiul C. civ., care împiedica a se produce confuzia între patrimoniul lui *de cuius* și cel al moștenitorilor săi, în beneficiul creditorilor personali ai acestora.

între calitatea de creditor și cea de debitor, atunci când creanța și datoria se găesc în același patrimoniu, dar în mase de bunuri diferite; art. 1920, care prevede că, în executarea obligațiilor față de creditorii societății, fiecare asociat răspunde cu propriile sale bunuri proporțional cu aportul său la *patrimoniul social*, numai în cazul în care creditorul social nu a putut fi îndestulat din bunurile comune ale asociaților; art. 792 din materia administrării bunurilor altuia, potrivit cu care are această calitate persoana împuternicită prin legat ori prin convenție cu administrarea unuia sau mai multor bunuri, a unei *mase patrimoniale* ori a unui *patrimoniu* ce nu îi aparține. În mod implicit, preluând dispoziția care era cuprinsă în art. 1718 fostul C. civ. român, în prezent abrogat, noțiunea de patrimoniu este evocată și de art. 2324 alin. (1) NCC, potrivit cu care cel care este obligat personal răspunde cu toate bunurile sale, mobile și imobile, prezente și viitoare, acestea servind drept garanție comună a creditorilor săi, constituind, așadar, ceea ce se numește a fi *gajul general al creditorilor chirografari*.

3. Definiția patrimoniului^[1]. În fostul Cod civil român de la 1864 nu a existat o definiție a noțiunii de patrimoniu. Ea nu se regăsește nici în reglementările cuprinse în noul Cod civil^[2]. Simpla evocare a unor mențiuni din legislația noastră civilă în vigoare privitoare la noțiunea de patrimoniu ne conduce în chip netăgăduit la ideea că acesta presupune, *prin el însuși*, o însumare de drepturi și obligații cu conținut economic ce aparțin unui subiect de drept, persoană fizică sau juridică. Cum s-a spus, patrimoniul „nu mai presupune luarea în considerare a drepturilor și obligațiilor concrete pe care subiectul de drept le are la un moment dat, ci ansamblul acestor drepturi și obligații, privite fără luarea în considerare a individualității lor”^[3]. El este asemănător unui „adevărat recipient, al cărui conținut poate fi supus unei permanente fluctuații, fără ca existența recipientului să fie afectată”^[4]. Așa fiind, putem defini patrimoniul ca fiind *totalitatea drepturilor și obligațiilor cu valoare economică ce aparțin unui subiect de drept*^[5].

Nu este singura definiție care s-a dat patrimoniului. Astfel, profesorii Tr. Ionașcu și S. Brădeanu l-au definit ca „totalitatea drepturilor și obligațiilor având valoare economică, a bunurilor la care se referă aceste drepturi, aparținând unei persoane, ale cărei nevoi sau sarcini este destinat să le satisfacă”^[6].

Menționăm că, în concepția profesorului Stoica, cu referire la doctrina franceză mai veche, în noțiunea de patrimoniu ar intra *numai* drepturile și obligațiile cu conținut economic ca bunuri corporale. În acest sens, el susține că „patrimoniul este o noțiune juridică, deci o realitate intelectuală. Ca urmare, el poate fi format tot din

[1] A se vedea și I. LULĂ, *Unele probleme privind noțiunea de patrimoniu*, în *Dreptul nr. 1/1998*, p. 13 și urm.; a se vedea, de asemenea, O. UNGUREANU, C. MUNTEANU, *Tratat de drept civil. Bunurile. Drepturile reale principale*, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 1-4.

[2] În sens contrar, a se vedea D. CIGAN, M. EFTIMIE, în *Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență. Vol. I. Art. 1-952*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 60-61; în realitate, art. 31 NCC nu definește patrimoniul, ci îi determină conținutul.

[3] C. STĂTESCU, *op. cit.*, p. 484.

[4] *Ibidem*.

[5] A se vedea și C. HAMANGIU, I. ROSETTI-BĂLĂNESCU, AL. BĂICOIANU, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. All Beck, București, 1996, p. 522; E. CHELARU, *op. cit.*, p. 6.

[6] TR. IONAȘCU, S. BRĂDEANU, *op. cit.*, p. 13.

elemente intelectuale, adică din drepturi și obligații patrimoniale, respectiv bunuri corporale, iar nu din bunurile materiale corporale”^[1]. Este însă de reținut că în dreptul nostru civil drepturile patrimoniale sunt considerate ca fiind *bunuri*. În definitiv, toate drepturile și obligațiile cu caracter economic se referă la bunuri corporale sau incorporale sau sunt *ele însele* bunuri. De aceea, se poate lesne renunța la menționarea lor în definiția patrimoniului.

4. Clasificarea elementelor patrimoniului. Cu privire la această problemă, este de reținut, mai întâi, că, dacă patrimoniul cuprinde drepturile și obligațiile cu conținut economic ce aparțin unei persoane, deci care pot fi exprimate în bani, aceasta înseamnă automat *înlăturarea din cuprinsul lui a drepturilor personal-nepatrimoniale*, cum ar fi dreptul la nume, dreptul la onoare, dreptul la reputație etc. Împrejurarea că atingerea adusă unui asemenea drept s-ar putea concretiza într-o *creanță în despăgubiri*, adică într-un element activ al patrimoniului, nu este de natură să pună în discuție această înlăturare. Spre exemplu, atingerea adusă dreptului la onoare al unei persoane prin afirmații calomnioase despre acea persoană poate conduce la obligarea celui care le-a făcut la plata, către cel al cărui drept subiectiv personal-nepatrimonial a fost atins, a unei despăgubiri. În patrimoniul acestei persoane vom găsi dreptul de creanță împotriva autorului faptei ilicite, în quantumul stabilit de instanță sau de părți. Dar această creanță apare ca urmare a atingerii dreptului personal-nepatrimonial care, *în această calitate, rămâne întotdeauna în afara patrimoniului*, așa cum este cazul tuturor drepturilor subiective ce aparțin acestei categorii.

În al doilea rând, când vorbim despre clasificarea elementelor patrimoniului, nu avem încă în vedere nici cunoscuta clasificare a drepturilor subiective patrimoniale în *drepturi reale și drepturi de creanță*, deși este evident că acestea dau conținutul patrimoniului.

În sfârșit, spre deosebire de alți autori^[2], nu avem în vedere nici clasificarea bunurilor care, după părerea noastră, constituie materie de cercetare pentru teoria raportului juridic civil și are a fi analizată la obiectul acestuia atunci când se vorbește despre *obiectul derivat* al raportului juridic civil^[3].

Dacă drepturile și obligațiile cu conținut economic își pierd identitatea, „se tolesc” în cadrul patrimoniului, nu mai puțin drepturile alcătuiesc ceea ce denumim *activul patrimonial*, iar obligațiile *pasivul* acestuia. Deci cuprinsul patrimoniului, ca expresie contabilă, este dat de *un activ și pasivul corespunzător*^[4].

[1] A se vedea V. STOICA, *op. cit.*, p. 13.

[2] În acest sens, a se vedea O. UNGUREANU, C. MUNTEANU, *Drept civil. Drepturile reale*, ed. a 3-a revăzută și adăugită, Ed. Rosetti, București, 2005, p. 51 și urm.; de asemenea, a se vedea dezvoltarea aceleiași concepții în *Tratatul de drept civil* al aceluiași autori, citat mai sus, p. 48 și urm.

[3] A se vedea GH. BELEIU, *Drept civil. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Ed. Șansa SRL, București, 1998, p. 98.

[4] Este rațiunea pentru care uneori patrimoniul este definit ca expresiunea contabilă a tuturor puterilor economice aparținând unui subiect „de drept”. A se vedea G.N. LUȚESCU, *Teoria generală a drepturilor reale. Teoria patrimoniului. Clasificarea bunurilor. Drepturile reale principale*, București, 1947, p. 21.

Activul patrimonial cuprinde toate drepturile subiective ce au valoare economică, deci exprimabile în bani. Astfel, poate fi vorba despre: dreptul de proprietate asupra anumitor bunuri, dreptul de superficie asupra unui teren, dreptul de uzufruct asupra unor bunuri, acestea ca *drepturi reale*; dreptul de a se restitui suma împrumutată, dreptul de a folosi bunul împrumutat de cineva, dreptul de a primi prețul asupra lucrului vândut cuiva, dreptul de a utiliza energia electrică în urma încheierii unui contract de furnizare a acesteia etc., ca *drepturi de creanță* sau *drepturi personale*.

La rândul său, activul, din punct de vedere *economic*, poate fi împărțit în *capital* și *venituri*^[1]. *Capitalul* reprezintă expresia valorică a unor bunuri ce fac parte din patrimoniul unei persoane. El poate fi *productiv*, adică producător de venituri – un imobil care a fost închiriat și *produce chirii*, un număr de acțiuni reprezentând participarea la constituirea capitalului social al unei societăți comerciale și care vor *produce dividende*, un număr de obligațiuni cumpărate de la o societate comercială care le-a emis și care vor *produce dobândă*, o sumă de bani împrumutată unei anumite persoane și care și ea va produce dobândă –, sau *neproductiv*, cum ar fi o bibliotecă de cărți, un imobil locuit de proprietar etc. Nimic nu împiedică titularul să schimbe natura acestui capital și să îl facă din productiv neproductiv sau din neproductiv productiv. Spre exemplu, la expirarea contractului de închiriere, proprietarul nu mai închiriază imobilul sau, invers, se hotărăște să închirieze o parte din imobil pe care el însuși o locuiește.

La rândul lor, *veniturile* reprezintă resurse periodice care sunt realizate de o anumită persoană și care fac să intre în patrimoniul acesteia valori apreciabile în bani^[2]. Veniturile pot avea origine diversă. De regulă, ele constau în sume de bani obținute prin exploatarea unui bun productiv, cum ar fi chiriile încasate prin închirierea unui imobil, dividendele produse de acțiunile unei societăți comerciale, dobânzile unor sume împrumutate, salariul etc. Dar veniturile pot consta și în bunuri în natură, cum ar fi produsele obținute prin arendarea unei suprafețe de teren.

Pasivul patrimonial cuprinde datoriile, obligațiile evaluabile în bani pe care le are o anumită persoană. Datoria poate consta în *obligația de a da*, adică de a transmite sau a constitui un drept real, în *obligația de a face*, adică de a executa o prestație pozitivă, sau în *obligația de a nu face*, adică de a nu face ceva, ceea ce, în lipsa acestei obligații, ai fi putut să faci^[3].

Secțiunea a 2-a. Caracterele juridice ale patrimoniului

5. Patrimoniul este o universalitate juridică. Am arătat că patrimoniul cuprinde drepturile și obligațiile cu conținut economic ce aparțin unui subiect de drept, privite însă în *totalitatea lor*, fără a ne interesa *identitatea fiecărui drept* sau

[1] A se vedea G. CORNU, *Droit civil. Introduction. Les personnes. Les biens*, 5e éd., Montchrestien, Paris, 1991, p. 286-287.

[2] Art. 548 alin. (4) NCC dispune că fructele civile sunt veniturile rezultate din folosirea unui bun de către o altă persoană în virtutea unui act juridic, precum chiriile, arenzile, dobânzile, venitul rentelor și dividendele.

[3] Spre exemplu, obligația de a nu ridica un zid la o înălțime mai mică decât cea permisă de lege.

identitatea fiecărei obligații. Aceasta înseamnă că patrimoniul apare ca o *universalitate juridică*, cu două consecințe:

a) drepturile și obligațiile care alcătuiesc patrimoniul sunt legate între ele, *formând un tot unitar*, nu este exclusă nici ipoteza în care patrimoniul să fie format dintr-o grupare de mase de bunuri, *fiecare masă* având un regim juridic distinct;

b) drepturile și obligațiile cu conținut economic ce alcătuiesc patrimoniul sunt *distincte* de universalitate, așa încât schimbările care se produc în legătură cu aceste drepturi și obligații nu pun în discuție *însăși universalitatea*, în ansamblul ei, care există indiferent de mișcările produse în interiorul său.

Patrimoniul este o universalitate juridică, o *universalitate de drept*, care există independent de voința titularului ei. Această trăsătură deosebește net patrimoniul de ceea ce se numește uneori *universalitate de fapt*. Atunci când vorbim de o universalitate de fapt, avem în vedere împrejurarea în care, prin voința titularului – de regulă proprietarul –, mai multe bunuri sunt grupate, iar gruparea, în ansamblul ei, primește o *anumită destinație* sau *este privită ca atare*. Spre exemplu, o persoană decide să vândă biblioteca ce îi aparține sau să o doneze cuiva. Se poate spune că, în această situație, biblioteca formează o *universalitate de fapt*, pentru că nu interesează individualitatea fiecărei cărți dintre cele ce o compun, ci interesează că *toate cărțile formează biblioteca* ce aparține proprietarului ei. În orice caz, ea este un *element component* al patrimoniului aceleiași persoane. La fel se raționează pe exemplul unor colecții de tablouri, colecții numismatice sau alte asemenea.

După cum s-a observat în mod judicios, esențială pentru existența unei universalități de fapt este „voința titularului de a privi mai multe bunuri în ansamblul lor, ca o totalitate, iar nu în mod individual”, abordare aflată în deplină concordanță cu principiul libertății de voință. Așa fiind, o persoană „poate să constituie o universalitate de fapt nu numai din bunuri de același fel, ci chiar bunuri de gen”, fiindcă ceea ce are importanță este numai voința acelei persoane de a constitui ansamblul de bunuri ca atare ^[1].

În orice caz, înstrăinarea unor bunuri individual determinate din ansamblul universalității de fapt va conduce la diminuarea ei, deoarece în privința acesteia nu operează subrogația reală cu titlu particular; prețul nu va lua locul bunului înstrăinat.

Dimpotrivă, în cuprinsul patrimoniului ca universalitate de drept, elementele componente – drepturile și obligațiile cu conținut economic – alcătuiesc o *unitate abstractă*, susceptibilă de modificări sau transformări, ce sunt privite prin expresia valorică – bănească – pe care o au. Ca universalitate de drept, spre deosebire de universalitatea de fapt ^[2], patrimoniul are un *activ* și un *pasiv* ^[3], iar între acestea

[1] A se vedea I. LULĂ, *loc. cit.*, p. 16.

[2] Tot o universalitate de fapt în dreptul comercial român este considerat a fi și fondul de comerț. A se vedea ST.D. CĂRPENARU, *Tratat de drept comercial român*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 135; I. DELEANU, *Fondul de comerț – considerații generale*, în *Dreptul nr. 14/2001*, p. 73 și urm.; cu privire la aceeași noțiune, a se vedea, de asemenea, I. DOGARU, S. CERCEL, *Drept civil. Teoria generală a drepturilor reale*, Ed. All Beck, București, 2003, p. 8-9.

[3] A se vedea G.N. LUȚESCU, *op. cit.*, p. 22.

există o strânsă corelație. De aceea, se poate spune^[1] că „o universalitate de drept se definește ca un ansamblu în cadrul căruia activul corespunde pasivului”.

Utilitatea universalității de fapt ca o *componentă* a patrimoniului unei persoane este recunoscută în noul Cod civil român, care o consacără *in terminis*. Potrivit art. 541 alin. (1), constituie o universalitate de fapt *ansamblul bunurilor care aparțin aceleiași persoane și au o destinație comună, stabilită prin voința acesteia ori prin lege*. Așadar, pentru a fi în prezența unei asemenea universalități, textul impune două condiții necesare și suficiente:

- a) bunurile care o compun să aparțină aceleiași persoane;
- b) ansamblul acestor bunuri să aibă o destinație comună^[2].

Considerăm că la acestea are a fi adăugată o a treia condiție, anume destinația comună a bunurilor să fie păstrată pe toată durata de existență a ansamblului, adică a universalității de fapt. Cel de-al doilea alineat al art. 541 NCC permite ca bunurile care alcătuiesc universalitatea de fapt să poată face, împreună ori separat, *obiectul unor acte sau raporturi juridice distincte*. Bunăoară, art. 706 NCC enumeră printre bunurile ce pot face obiect al dreptului de uzufruct o *universalitate de fapt ori o cotă-parte din aceasta*.

6. Orice persoană are un patrimoniu^[3]. Într-adevăr, calitatea de subiect de drept civil, de participant la raporturile juridice civile a unei persoane fizice sau juridice se bazează și pe existența unui patrimoniu.

Pentru persoanele fizice, acest caracter are valoare de axiomă. Oricât de sărac ar fi cineva, are totuși un minimum de bunuri ce îi alcătuiesc patrimoniul.

La rândul lor, persoanele juridice sunt titulare ale patrimoniului necesar îndeplinirii scopului pentru care au fost înființate, indiferent care ar fi acesta: economic, de binefacere, de asistență mutuală pentru membrii lor, cultural, sportiv etc. De altfel, legea impune *existența unui patrimoniu ca una dintre condițiile esențiale pentru în-săși existența persoanei juridice*. În acest sens, art. 187 NCC dispune că, pe lângă o organizare de sine stătătoare, orice persoană juridică *trebuie să aibă un patrimoniu propriu*, afectat realizării unui scop licit și moral, în acord cu interesul general.

7. Patrimoniul este unic. Aceasta înseamnă că *fiecare subiect de drept*, persoană fizică sau juridică, *are un singur patrimoniu*, oricât de multe drepturi și obligații ar cuprinde acesta.

Legea nu permite ca același subiect de drept să fie titularul mai multor patrimoniilor. Faptul că, spre exemplu, în dreptul comercial român este posibilă constituirea unei societăți comerciale cu răspundere limitată *cu un asociat unic* nu trebuie să ne conducă la o altă concluzie. Astfel, dacă acest unic asociat al unei asemenea societăți comerciale este o persoană fizică, nu înseamnă că respectiva persoană apare ca titulară a două patrimoniilor: cel propriu și cel al societății al cărei unic asociat este. În realitate, ea este titulara unui *patrimoniu unic*, în care vom găsi dreptul

[1] G. CORNU, *op. cit.*, p. 289.

[2] A se vedea E. CHELARU, *Comentariu*, în FL.A. BAIAS, E. CHELARU, R. CONSTANTINOVICI, I. MACOVEI (coord.), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole. Art. 1-2664*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 587.

[3] Pentru amănunte cu privire la această trăsătură a patrimoniului, a se vedea V. STOICA, *op. cit.*, vol. I, p. 57 și urm.

pe care îl are asupra părților sociale cu care a contribuit la înființarea *unei persoane juridice distincte*, însăși societatea comercială. La rândul ei, aceasta din urmă are un *patrimoniu propriu*, ca persoană juridică, distinct de cel al asociatului unic inițiator și constituitor al societății. Aceeași va fi și situația persoanei fizice autorizate să desfășoare activități economice în temeiul O.G. nr. 44/2008, titulară a patrimoniului propriu, dar și al patrimoniului de afectățiune necesar realizării activității economice, separat de gajul general al creditorilor ei personali [art. 2 lit. j) din ordonanță]^[1].

8. Divizibilitatea patrimoniului^[2]. Dacă patrimoniul este unic, aceasta nu înseamnă că el este și indivizibil, în sensul că toate componentele sale ar avea unul și același regim juridic. Patrimoniul unui subiect de drept poate fi *divizibil* în mai multe categorii, grupe sau mase de drepturi și obligații, fiecare dintre acestea având *un regim juridic distinct*, în raport cu scopul pentru care o astfel de divizare a patrimoniului a fost realizată.

Trăsătura esențială a divizibilității patrimoniul este consacrată cu valoare de principiu în art. 31 alin. (2) NCC, care dispune în mod limpede că patrimoniul unui subiect de drept, persoană fizică sau juridică, *poate face obiectul unei diviziuni sau unei afectățiuni*, în cazurile și în condițiile prevăzute de lege.

Astfel, orice societate comercială, ca subiect de drept, are un patrimoniu propriu care cuprinde mai multe mase de bunuri – mobile, imobile, fonduri bănești –, fiecare având un regim juridic distinct. Sau o unitate administrativ-teritorială, ca persoană juridică de drept public, are un patrimoniu propriu, supus și normelor juridice de drept civil, care cuprinde bunuri ce fac parte din *domeniul public de interes local* și bunuri ce fac parte din *domeniul privat* al acesteia. În timp ce bunurile din domeniul public sunt *inalienabile, imprescriptibile și insesizabile*, cele din domeniul privat sunt *supuse dispozițiilor de drept comun*, dacă prin lege nu se prevede altfel^[3].

În cazul persoanelor căsătorite, fiecare dintre soți poate avea în patrimoniul său atât bunuri proprii, cât și bunuri comune, potrivit regimului matrimonial pe care soții și l-au ales. Într-adevăr, în concordanță cu realitățile social-economice, spre deosebire de dispozițiile fostului Cod al familiei, în prezent abrogat în mod expres, care prevedeau ca unic regim matrimonial al soților comunitatea de bunuri a acestora, art. 312 NCC dispune că viitorii soți au posibilitatea să își aleagă *regimul matrimonial* dintre următoarele regimuri prevăzute de text: comunitatea legală, separația de bunuri sau comunitatea convențională.

Fără a intra în amănunte, deoarece materia urmează a fi studiată pe larg la dreptul familiei, raportat la problema pusă în discuție, dacă luăm exemplul situației în care viitorii soți au ales ca regim matrimonial *regimul comunității legale*, aceștia vor avea în patrimoniul lor atât *bunuri comune proprietate devălmașă*, cât și *bunuri proprii*.

Potrivit art. 339 NCC, bunurile dobândite în timpul existenței comunității legale de către oricare dintre soți sunt, de la data dobândirii lor, *bunuri comune în devăl-*

[1] A se vedea B. DIAMANT, *Caracterul depășit al teoriei patrimoniului unic*, în Dreptul nr. 1/2000, p. 116.

[2] Pentru amănunte, a se vedea V. STOICA, *op. cit.*, vol. I, p. 61 și urm.

[3] A se vedea art. 119-120 din Legea administrației publice locale nr. 215 din 23 aprilie 2001, republicată (M. Of. nr. 123 din 20 februarie 2007).

mășie ale soților. Apoi, art. 340 NCC enumeră categoriile de bunuri ale soților care au ales regimul comunității legale, bunuri ce nu mai sunt comune, ci *bunuri proprii ale fiecărui soț*, precum: bunurile dobândite prin moștenire legală, legat sau donație, cu excepția situației în care dispunătorul a prevăzut în mod expres că ele vor fi bunuri comune, bunurile de uz personal, bunurile destinate exercitării profesiei de către unul dintre soți, afară de situația în care este vorba despre bunuri elemente ale unui fond de comerț ce face parte din comunitatea de bunuri, drepturile patrimoniale de creație intelectuală, bunurile dobândite ca premii ori recompense, manuscrisele operelor științifice ori literare, indemnizația de asigurare, despăgubirile materiale și morale obținute ca urmare a reparării unui prejudiciu suferit de unul dintre soți și altele.

Urmărirea fiecărei mase de bunuri de către creditorii soților se va putea face, în principiu, asupra masei de bunuri în legătură cu care s-a născut creanța, iar în caz de neîndestulare, ei vor putea proceda la urmărirea bunurilor din cealaltă masă. Astfel, după ce art. 351 NCC enumeră cazurile în care soții răspund cu bunurile comune – obligațiile născute în legătură cu conservarea, administrarea sau dobândirea acestora, obligațiile contractate împreună, cele asumate de oricare dintre soți pentru acoperirea cheltuielilor obișnuite ale căsătoriei, repararea prejudiciului cauzat prin însușirea de către unul dintre soți a unui bun ce aparține unei terțe persoane, în măsura în care, prin aceasta, au sporit bunurile soților –, art. 352 NCC dispune că, dacă aceste obligații comune nu au fost acoperite prin urmărirea bunurilor comune, soții vor răspunde solidar cu bunurile proprii. De asemenea, reluând principiile din fostul Cod al familiei, art. 353 NCC arată că bunurile comune ale soților nu pot fi urmărite de creditorii personali ai unuia dintre soți; în caz de neîndestulare după urmărirea bunurilor proprii ale soțului debitor, creditorul său personal poate cere partajul bunurilor comune, însă numai în măsura necesară acoperirii creanței sale.

Sau, potrivit art. 1114 alin. (2) NCC, moștenitorii legali, legatarii universali și legatarii cu titlu universal ai unei persoane răspund pentru datoriile și sarcinile moștenirii *numai cu bunurile din patrimoniul succesoral*, proporțional cu cota-parte din moștenire ce revine fiecăruia dintre ei, iar art. 1156 alin. (1) din același cod prevede că, înainte de efectuarea partajului succesoral, creditorii personali ai unui moștenitor nu pot urmări partea acestuia din bunurile moștenirii, parte rezervată *prioritar* satisfacerii creditorilor succesoralii. Aceste texte exprimă limpede ideea că, cel puțin pentru o perioadă de timp, prin efectul acceptării unei succesiuni, patrimoniul moștenitorului acceptant este divizat în două mase distincte de bunuri: masa bunurilor pe care la avea înainte de acceptarea succesiunii și masa bunurilor succesoriale, fiecare având, în aceeași perioadă, un regim juridic distinct.

9. Divizibilitatea patrimoniului și patrimoniile de afecțaiune. Din moment ce în cadrul unuia și aceluiași patrimoniu pot exista mai multe mase de bunuri cu regim juridic specific, se recunoaște posibilitatea juridică pentru titular de a afecta una ori mai multe mase patrimoniale realizării unui scop determinat; acesta este sensul art. 31 alin. (2) NCC, potrivit cu care patrimoniul unei persoane *poate face obiectul unei diviziuni sau unei afecțaiuni*, dar numai în cazurile și în condițiile prevăzute de lege. Așadar, trăsătura divizibilității patrimoniului permite crearea, înlăuntrul acestuia, de mase patrimoniale distincte, anume *patrimoniile de afecțaiune*.

Trebuie să reținem că noțiunea de patrimoniu de afectare a fost consacrată *in terminis* în dreptul civil român înainte de adoptarea noului Cod civil. Într-adevăr, după anul 1990, trecerea țării noastre la economia de piață a impus organizarea pe baze concurențiale a unor profesii care, prin natura lor, sunt considerate a fi *profesii liberale*, cum ar fi cele de avocat, medic, executor judecătoresc, notar, experții contabili și contabilii autorizați, practicienii în insolvență etc. Actele normative speciale care reglementează statutul celor ce practică asemenea profesii conțin prevederi potrivit cu care bunuri din patrimoniul acestor persoane primesc o destinație specială, ca *patrimoniu de afectare*; ele vor servi atât la exercitarea profesiei respective, cât și la eventuala îndestulare a creditorilor ale căror creanțe s-au născut în cadrul exercițiului profesiei. Astfel, art. 60 lit. h) din Legea nr. 95 din 14 aprilie 2006 privind reforma în domeniul sănătății^[1], cu modificările ulterioare, prevede că „*patrimoniul de afectare profesională*” reprezintă „totalitatea bunurilor, drepturilor și obligațiilor medicului afectate scopului exercitării profesiei sale”, constituit „ca o fracțiune distinctă” a patrimoniului său, „separată de gajul general al creditorilor acestuia”, iar lit. i) a aceluiași articol dispune că acest „patrimoniu de afectare profesională” împreună cu infrastructura cabinetului aflată în proprietatea sau în folosința medicului și clientela sa alcătuiesc ceea ce textul definește a fi „*praxisul de medicină de familie*”, evident masa patrimonială distinctă de masa bunurilor personale ori de altă natură ale medicului. Sau art. 6 alin. (1) din O.U.G. nr. 86 din 8 noiembrie 2006 privind organizarea activității practicienilor în insolvență^[2] prevede că, în măsura în care practicianul în insolvență își exercită profesia, printre alte forme prevăzute de lege, în cadrul unui cabinet individual, acest cabinet va avea un patrimoniu „afectat exclusiv activității profesionale”, cu regimul juridic al unui *patrimoniu profesional de afectare*, iar creditorii ale căror creanțe s-au născut în cadrul activității profesionale a practicianului în insolvență ce își exercită profesia în cadrul cabinetului individual vor putea urmări bunurile aflate în acest patrimoniu de afectare; doar în măsura în care aceste bunuri nu vor fi suficiente pentru îndestularea respectivilor creditori, vor putea fi urmărite și celelalte bunuri aflate în proprietatea practicianului în insolvență [art. 6 alin. (3) din aceeași ordonanță].

De asemenea, potrivit art. 47 alin. (1) din Statutul executorilor judecătorești din 3 septembrie 2010^[3], patrimoniul executorului judecătoresc ce servește exercitării profesiei sale are regimul juridic al bunurilor afectate exercitării acestei profesii, deci este un patrimoniu de afectare.

Menționăm că, tot printre actele normative adoptate înainte de intrarea în vigoare a noului Cod civil, O.U.G. nr. 44 din 16 aprilie 2008 privind desfășurarea activităților economice de către persoanele fizice autorizate, întreprinderile individuale și întreprinderile familiale^[4] prevede că aceste subiecte de drept au un *patrimoniu de afectare* constituit din totalitatea bunurilor, drepturilor și obligațiilor lor *ce sunt destinate scopului exercitării unei activități economice*; acestea constituie o fracțiune distinctă a patrimoniului persoanei fizice autorizate, al titularului întreprinderii

[1] M. Of. nr. 372 din 28 aprilie 2006.

[2] Republicată în M. Of. nr. 724 din 13 octombrie 2011.

[3] M. Of. nr. 713 din 26 octombrie 2010.

[4] M. Of. nr. 328 din 25 aprilie 2008.